

УДК 81'282 (477.6)

Юлія СИТНИК

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОВПЛИВУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ І СХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК НА ДОНЕЧЧИНІ (1918–1990 рр.)

У статті зроблено спробу простежити взаємовплив західноукраїнських діалектів і східноукраїнських говірок на Донеччині. Підкреслено, що східноукраїнські говірки й західноукраїнські діалекти, зазвичай, трансформувалися в різноманітні форми суржиків. Відзначено, що взаємовплив між західними та східними українцями на Донеччині не обмежувався мовним спілкуванням, а охоплював соціальну, культурну, релігійну та інші сфери.

Ключові слова: діалекти, взаємовплив, Донеччина, говірки, ментальність.

У контексті перспективи взаємостосунків української літературної мови та діалектів важливим завданням є дослідження взаємозв'язків і взаємовпливу різних діалектів української мови. Особливу увагу привертає цей процес на Донеччині, де, починаючи із часу завершення Першої світової війни, досить активно відбувалася взаємодія західноукраїнських діалектів і східноукраїнських говірок, зокрема, унаслідок міграції західних українців на територію Донбасу.

А.Загнітко відзначив, що лише російська мова в межах колишньої Росії (до 1917 р.) і Радянського Союзу відкривала шлях до кар'єрного зростання. Навіть українські майстри художнього слова, які всією душею й серцем служили рідному народові, поклали життя за нього, крім гонінь, нічого іншого не мали. Треба було мати високої сили Дух, бути вірним традиціям, щоб не зламатися.

Питання мовного співжиття студіювалися давно, особливо ж знаковими вони виступали в період можливого формування власної держави¹. Нині слід відзначити, насамперед, працю С.П.Бевзенка², Ф.Канака³, І.Кудрейко⁴, М.Кушмет⁵, О.Тихого⁶. У той самий час необхідно наголосити, що комплексного дослідження із цієї теми сьогодні немає. Тому вивчення процесу взаємовпливу західноукраїнських діалектів і східноукраїнських говірок на теренах Донеччини залишається актуальним завданням.

Якраз у період національно-визвольних змагань 1917 – початку 1920-х рр. на територію Східної України потрапило чимало січових стрільців, зокрема тих, хто свого часу потрапив до російського полону. Саме тоді формувалися контакти між західними та східними українцями, особливо в соціальному й культурному аспектах, серед іншого – у плані культури мовного спілкування та мовного взаємозбагачення.

Місцеві (територіальні) діалекти мають свої особливості, свої специфічні ознаки в різних мовних рівнях – у фонетиці, граматиці, словотворі, лексиці. Ці особливості не існують як щось цілком окреме, ізольоване від решти мовних явищ, властивих місцевому діалекту загалом, а виступають тим спільним, що об'єднує українські діалекти в єдину українську національну мову, становлячи разом із цим спільним єдину, цілісну мовну систему місцевого діалекту, у якій спільне (загальне), властиве певній мові в цілому, і особливе (часткове), характерне для певного діалекту, органічно поєднані. Отже, місцевий діалект характеризується наявністю своєї власної мовної системи, яка може протиставлятися мовній системі іншого діалекту цієї ж мови. У цій системі наявна певна сукупність діалектних явищ, відмінна від сукупності діалектних явищ іншого місцевого діалекту.

Залежно від співвідношення в мовній системі місцевого діалекту особливого (специфічного) і спільного (загального) розрізняються діалекти, ближчі або й зовсім близькі до літературної мови, і діалекти, тією чи іншою мірою віддалені від неї. Співвідношення специфічного й загального в мовній системі діалекту в процесі розвитку мови змінювалося, зокрема в наші часи відчутно зменшується в місцевих діалектах частка особливого, специфічного й збільшується доля спільного, загального, властивого певній національній мові на всій території її поширення.

Серед місцевих (територіальних) різновидів мови існують різні діалектні одиниці. Найдрібнішою діалектною одиницею є говірка, що охоплює, зазвичай, мову одного, а іноді й кількох цілком однотипних з мовного погляду населених пунктів, між якими немає будь-яких територіально виражених мовних відмінностей. Говірка, отже, являє собою цілісне мовне утворення без мовних особливостей, за винятком цілком індивідуальних, спричинених дефектами мови, а також рівнем освіти, загальної культури, родом заняття певного індивідуума чи групи людей⁷.

У зв'язку з посиленням уваги до діалектної лексики, зокрема фразеологічних одиниць, актуальним стає збір та аналіз фразем, поширених у донецьких говірках. Зафіксований новий фразеологічний діалектний матеріал з новостворених українських говорів дозволяє простежити стан фразеологічних систем українських говірок на сучасному зрізі⁸.

Мовну ситуацію на Донеччині можна охарактеризувати як російсько-українську двомовність, котрій, серед іншого, притаманні такі диференційні ознаки:

1. За кількісними ознаками мовна ситуація на Донеччині має вияв багатокомпонентної, що зумовлено присутністю носіїв різних мов. Реально функціонує декілька мов, серед яких російська й українська – домінуючі.

2. Демографічна сила цих мов неоднакова. Найбільшою демографічною силою (тобто кількістю тих, хто нею говорить) відзначається російська мова⁹.

Після Другої світової війни, унаслідок переселення лемків на Донбас, вивезення туди на роботу на шахтах молоді із Західної України, розпочався принципово новий етап мовного взаємовпливу між західними та східними українцями. Хоч, безумовно, тенденція до русифікації обмежувала цей процес і сприяла трансформації діалектів у форми суржику.

О.Тихий писав, що для української мови запозичення – смерть. Боротьба за чистоту мови на Донеччині повинна б стати основою спротиву асиміляції. Багата, колоритна, милозвучна, мелодійна українська мова, яку народ проніс через віки поневірянь, принижень, декретованих знищень, зневаги, на Донеччині служить лише незначному відсоткові людей і тільки для хатнього вжитку¹⁰.

Професор Ф.Канак зауважив, що галичанин вважає себе галицьким українцем, у чомусь відмінним від східного; у свою чергу східний українець відрізняє себе від галичанина. Та водночас вони обидва однаково усвідомлюють себе спадкоємцями однієї культурно-історичної спадщини. Вони обидва усвідомлюють себе українцями, а отже, східний українець так само не вважає себе росіянином, як галицький – поляком чи німцем.

На теренах колишнього СРСР, зокрема в Україні на Донбасі, виникали цілі регіони з переважно незакоріненим населенням, яке всіма умовами життя – матеріально, ідеологічно й психологічно – було зорієнтоване на державну підтримку, і то привілейовану. Така ситуація використовується окремими політичними силами для роздмухування сьогодні в Україні сепаратизму. Останній акумулюється, передовсім, у тих регіонах, де домінує частка прийшлого неукраїнського населення, відірваного від свого етнічного коріння. Для підриву української єдності використовують ще один хід: мовляв, існує “ментальна відчуженість” між Сходом і Заходом України. Якщо навіть прийняти ментальність як певну узагальнюючу категорію й ознаку національної духовності, навряд чи вдасться знайти серед розбіжностей західного й східного українства такі, що робили б їх чужими один одному, а саме в цьому формулюється сенс “ментальної відчуженості”¹¹.

У цілому слід підсумувати, що процес взаємовпливу західноукраїнських діалектів і східноукраїнських говірок на теренах Донеччини мав досить складний і суперечливий характер. Домінування в регіоні російської мови, всіляка її підтримка з боку влади не лише створювали нестерпні умови для вжитку вихідцями із Західної України власних діалектів, а й утискували та деформували саму українську мову. Східноукраїнські говірки та західноукраїнські діалекти, зазвичай, трансформувалися в різноманітні, залежно від мовної специфіки місцевості, форми суржику.

Однак взаємовплив між західними й східними українцями на Донеччині не обмежувався мовним спілкуванням, він охоплював соціальну, культурну, релігійну та інші сфери.

У процесі подальшого дослідження важливо прослідкувати парадигму розвитку української мови, діалектів і говірок на теренах Донеччини.

1. Загнітко А. П. Мовні стратегії на мовній карті України: реалії сьогодення [Електронний ресурс] / А. П. Загнітко. – Режим доступу : <http://slovoprosivity.org/2013/08/02/мовні-стратегії-на-мовній-карті-украї/>.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 244 с.
3. Канак Ф. Східняки, галичани? Українці / Ф. Канак // Східний часопис. – 1994. – 14 черв. – С. 2–3.
4. Кудрейко І. Кваліфікаційно-типологічні та еволюційно-диференційні ознаки соціолінгвістичної ситуації в Донеччині / І. Кудрейко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Укр. культурологічний центр, Східний вид. дім, 2010. – Т. 28. – С. 178–187.
5. Кушмет М. Матеріали до фразеологічного словника українських східностепових говірок (на матеріалах говірки с. Оленівка Волноваського району Донецької області / М. Кушмет // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Укр. культурологічний центр, Східний вид. дім, 2010. – Т. 28. – С. 34–50.
6. Тихий О. Думки про рідний Донецький край / О. Тихий // Східний часопис. – 1994. – 7 трав. – С. 3.
7. Бевзенко С. П. Назв. праця. – С. 4.
8. Кушмет М. Назв. праця. – С. 34, 35.
9. Кудрейко І. Назв. праця. – С. 179.
10. Тихий О. Назв. праця. – С. 3.
11. Канак Ф. Назв. праця. – С. 2–3.

В статтє сделана попытка проследить взаимовлияние западноукраинских диалектов и восточноукраинских говоров на Донеччине. Подчеркнуто, что восточноукраинские говоры и западноукраинские диалекты обычно трансформировались в разнообразные формы суржика. Отмечено, что взаимовлияние между западными и восточными украинцами на Донеччине не ограничивалось речевым общением, оно охватывало социальную, культурную, религиозную и другие сферы.

Ключевые слова: диалекты, взаимовлияние, Донеччина, говоры, ментальность.

The author attempts to trace the mutual influence of the Western-Ukrainian dialects and the Eastern-Ukrainian sub-dialects in Donetsk region. It is emphasized that the sub-dialects of the Eastern-Ukrainian and Western-Ukrainian dialects usually transformed in a variety of surzhyk forms. It's noted that the interaction between the Western and Eastern Ukrainians in Donetsk region was not limited to voice communication, but covered social, cultural, religious and other spheres.

Keywords: dialects, interference, Donetsk region, sub-dialects, mentality.

УДК 94(477.8).008

Наталія ЗЕМЗЮЛІНА

МІЖНАРОДНИЙ ЧИННИК УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПОЧАТКУ ХХ ст. (історіографія питання)

У статті здійснено аналіз джерел з питання українського державотворення, боротьби українського народу за власну ідентичність у період національної революції 1920-х рр. ХХ ст. Вказані витокі національної ідеї та «українського питання» в середовищі українців, які проживали в різних регіонах та країнах. Відмічено велике прагнення до соборності, що було реалізовано в Акті Злуки УНР та ЗУНР. Проаналізовані прорахунки політичних лідерів, які не зуміли використати міжнародну підтримку для реалізації внутрішніх державницьких завдань. Указані колоніальні інтереси європейських політиків, що призвели до ліквідації української держави та сприяли становленню тоталітарних режимів в Європі.

Ключові слова: історіографія, ЗУНР, УНР, колоніальна політика, соборність, національні інтереси.

Проблеми сучасного державотворення спонукають українську громаду в черговий раз звертатись до минулого в пошуках розв'язання проблем майбутнього. Питання соборності українських земель, консолідації еліти, соціальної стабільності надзвичайно актуальні та потре-